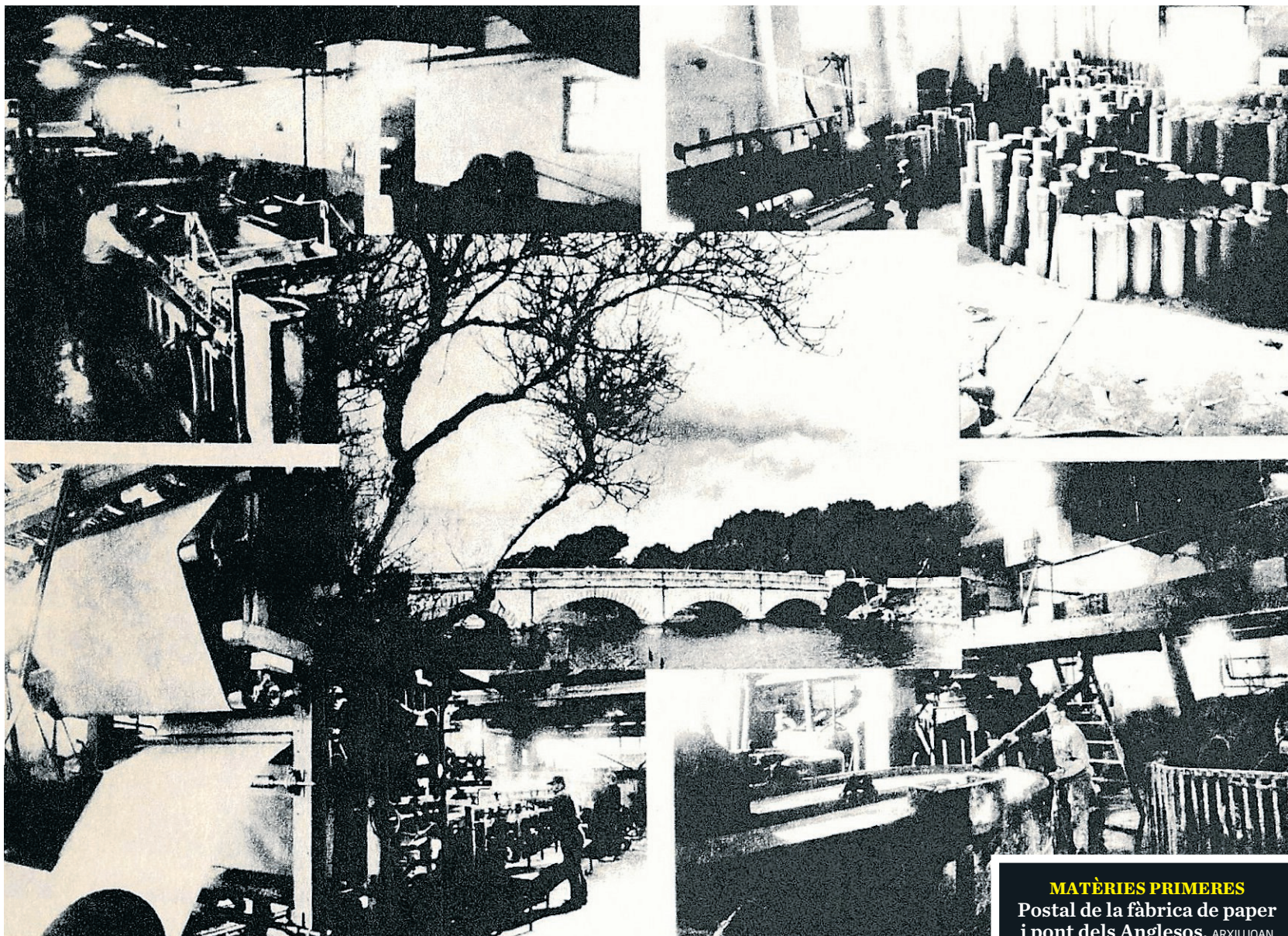

El canyet, la paperera i les anguiles: un viatge en el temps

Francesc Lillo i Miquel Frontera presenten ‘S’Albufera, memòria i paisatge’, un llibre per redescobrir l’empremta humana en aquest espai singular de Mallorca

matèria primera a peu de fàbrica, com sí que passava a Mallorca. A la memòria de J. Llimona de l’any 1939, extreta de l’Arxiu del Regne de Mallorca, es diu que “mil hectàrees de canyet en representen vint mil de bosc (...) se reproduceix anualment i no cada vint anys com altres punts de fabricació basats en la fusta”.

El canyet se segava manualment amb la falcella i es depositava al costat de síquies i canals per carregar-lo després en els barquets, que eren impulsats amb croses i traginats fins a la Roca, el centre neuràlgic de l’Albufera a mitjan segle XX. Aquí es concentraven habitatges i tallers on vivien i treballaven una mitjana de 50 empleats de Celulosa Hispànica. Això fins que aquesta fàbrica va fer fallida i va tancar les portes el 1966. La fabricació principal era el paper d’embalar, de bona qualitat, però els salaris que es pagaven eren molt baixos. Inexplicablement, la nau central de la fàbrica i altres edificis foren esbucats el 1990 per iniciativa del parc natural, i desaparegué un exemple únic d’arquitectura industrial de Mallorca de gran valor històric.

L’aprofitament del canyet i els avatars de les fàbriques de paper són dues de les nombroses històries de l’Albufera que Francesc Lillo i Miquel Frontera contenen al seu llibre *S’Albufera, memòria i paisatge*, editat per la Conselleria de Medi Ambient i presentat recentment, en el context dels actes del 30è aniversari d’aquest parc natural que s’han celebrat al llarg del 2018. El llibre “només és un tast de temes i una finestra oberta a la recuperació històrica de l’Albufera”, apunta Lillo, que avança la intenció d’organitzar una exposició, el proper any, amb un recull de fotografies i documents “rescatats de l’oblit”. Puntualitza que el més difícil del llibre ha estat “haver de condensar” l’immens volum de material de què disposa.

Els treballadors de la fàbrica

D’altra banda, el passat dia 15 es va organitzar una trobada amb antics treballadors de la fàbrica de paper, un acte públic que es va fer a la recepció del parc natural. “Alguns varen quedar molt xocats perquè no hi havien tornat des de feia molts anys”, explica Lillo en relació amb aquesta trobada. Actualment només queden vius una desena de treballadors de la fàbrica que Vicenç Enseñat va reobrir el 1952, amb maquinària més moderna. Lillo informa que aviat publicarà més entrevistes i converses a la web <https://www.cronicadesalbufera.com/>, on ja té penjades més d’un centenar de fotografies antigues i una trentena de relats de persones que feien tot tipus de feines a l’Albufera. “La part oral dels testimonis la valor molt perquè són històries que no trobarem als arxius; jo aprenc d’ells cada dia”, afegeix.

En certa manera, el llibre presentat ara és la continuació d’aquesta plataforma web, amb l’objectiu de mostrar a tot

Collint arròs, una altra de les activitats més tradicionals a l’Albufera. MIQUEL FRONTERA

hom les transformacions històriques que ha sofert aquest espai, la “perseverança” de l’aigua i la lluita secular per part dels habitants dels seus contorns per “dominar” i reconduir l’aigua i aprofitar els beneficis dels recursos naturals, com la pesca o el canyet. Lillo insisteix que l’ampli recull fotogràfic vol ser un “reconeixement” a la gent que va viure i va treballar en condicions molt dures a l’Albufera, amb feines com les de plantar o segar arròs, escurar canals, pescar o tallar canyes. Les fotografies que apareixen en el llibre estan incloses en diversos fons documentals, com el de Sebastià Llobera o el donat per Joaquim Gual de Torrella a l’Arxiu del Regne. Joan Llabrès, fotògraf de sa Pobra, és probablement la persona que més fotografies històriques de l’Albufera ha anat rescatant de col·leccions i particulars. Andreu Muntaner, al llarg de la seva vida, ha preservat de l’oblit molts “tresors” del patrimoni cultural, etnològic i científic de Mallorca.

Cartografia històrica

S’Albufera, memòria i paisatge també és un repàs de la cartografia històrica amb mapes i documents, entre d’altres, d’Antonio López, Joan Baptista Binimelis, Bonaventura Serra, Antoni Despuig, Gaspar Melchor de Jovellanos, Tomás de Rifà, Joan Sorà, Antoni Sureda, Juan María de Villaverde, l’arxiduc Lluís Salvador, l’Ajuntament de Muro i Charles William Wood. Aquest

darrer, editor i membre de la Reial Societat Cartogràfica de Londres, visità Mallorca entre el 1886 i el 1887 i conegué la finca de la New Majorca Land Company en el seu moment de màxima esplendor. En una de les cartes que envià des de Mallorca a la seva germana, Ellen Mary Wood, el geògraf anglès explica que “al migdia anàrem a les oficines i despatxos de l’Albufera. Allà esmorzàrem, i vaig conèixer a un nou cordon bleu, un cuiner autèntic, que ens va servir verdaderes delicadeses i suculències tals com un cuinat d’anguiles que ningú podria millorar. En els canals abunden les anguiles, i en qualsevol època de l’any se’n poden pescar gran quantitat”, segons figura en el relat en un dels capítols del llibre de Lillo i Frontera.

Una mostra de com era de valorada l’anguila de l’Albufera és la gran diversitat de noms que es feien servir per denominar-la, com borda, estiuencia, lleuat, correguda, pallasso o pollagral (probablement un cabot molt gros, apunten els autors del llibre). L’anguila era tan apreciada que en els contractes d’arrendament de les possessions de Son Sant Martí o la Gran Albufera s’estipulava que cada any s’havien d’entregar un determinat nombre de pollagrans, sovint durant la quaresma. P.A. Serra Corró, a la revista *Sa Marjal*, ho il·lustra així: “I cuidado, que, segons un bufaré mos va assegurar per cosa certa, una sola pollagral a dins una palangana blanca basta per treure un fill de ses quintes”.

L’Albufera és plena d’històries fabuloses, topònims, personatges, indrets, racons i secrets que d’alguna manera ens ajuden a comprendre millor les nombroses i increïbles transformacions que s’han succeït, una darrere l’altre, en aquest espai natural, on fa més de setanta anys els seus habitants encara escuraven canals, segaven farratges o plantaven arròs. Sense la gent “bufarrera” que hi va treballar, pescar o caçar no es podria entendre aquest espai tal com el coneixem en l’actualitat, absolutament modificat per l’acció humana, tot i que se’n conserva una petita part, però molt valuosa. —

GLOSSARI I TOPONÍMIA

Amarador, pont dels Anglesos, carretera de l’Arena, els Colombars, bassa de l’Encant, canal Loco, torrent de Muro, pas d’en Nana, el Patrimoni, les Punes, Malecò d’en Quequet, síquia Torta, síquia de l’Alambrada, carreró de l’Albufera, etc; diferents castes d’anguila segons l’època de l’any; un glossari d’ocells i de plantes; un altre de pesca, o de les plenes dels torrents i de la mar, de les seques i de l’aigua... Geògraf, naturalista i agent de medi ambient, Francesc Lillo va publicar el 1995 la separata *Noves aportacions a la toponímia de S’Albufera a través de les monografies de la Societat d’Història Natural de Balears (SHNB)*.

Fullejar el llibre o entrar a la web no només serveix per fer un viatge en el temps, sinó també per descobrir què és el que queda i el que no d’aquest món tan fascinant i poc conegut de l’Albufera. “Jo fa des del 1986 que estic investigant; vaig començar treballant amb la toponímia però després he anat ampliant la recerca i una cosa sempre m’ha duit a una altra. Es tracta de posar en mans del públic una documentació que, si no, no sortiria mai a la llum. L’Albufera és un lloc únic al món, encara desconegut, un patrimoni i un ecosistema singular de professions, lèxic, testimonis, fotografies, mapes i documents que s’ha de divulgar i conèixer”, conclou Lillo.

Enric Culat

El canyet (*Phragmites communis*) és una graminia que viu dins l’aigua i que pot arribar a créixer fins als sis metres. Per la seva abundància a l’Albufera i per la facilitat de recol·lecció, des de sempre ha estat aprofitat pels pagesos de la zona per a diversos usos. També els anglesos saberen veure la importància del canyet com a matèria primera, i durant més de 20 anys l’exportaren a Anglaterra. Així, els vaixells que havien proveït de carbó les màquines hidràuliques de dessecació de l’Albufera –que va tenir lloc entre el 1863 i el 1871– se’n tornaven cap a les papereres angleses amb un carregament de canyet premsat hidràulicament. Els anglesos, amb John Frederic Bateman al capdavant, foren homes de negocis emprenedors i agosarats que a la segona meitat del segle XIX posaren en marxa a Mallorca molts enginyers hidràulics i maquinària agrícola de fabricació pròpia o importada d’Anglaterra. Amb la construcció de la fàbrica de paper de l’Albufera per part de la família Gual de Torrella, l’any 1917, es va aconseguir que la transformació industrial del canyet es fes totalment a l’illa. La fàbrica va mantenir la seva activitat durant deu anys, però la societat La Papepera Española va convèncer Gual de Torrella perquè acceptàs un cànon de 55.000 pessetes anuals per mantenir tancada la fàbrica, ja que la productivitat de la petita paperera mallorquina era considerable i la seva competitivitat l’enfrontava a les grans companyies peninsulars, les quals no tenien la